

Članak Visokog predstavnika, Wolfganga Petritscha: "Slobodno tržište zahtijeva promjenu načina razmišljanja"

Krajem oktobra je švicarska firma Lemano Trading Co. (LTC) kupila fabriku tekstila TKM Mostar. TKM se bavi proizvodnjom konca. S obzirom da je bila nekonkurentna, prije nekoliko godina fabrika je zapala u krizu. Kao firma u državnom vlasništvu, nije imala sredstva koja bi mogla investirati u nove mašine koje bi omogućile jeftiniju i efikasniju proizvodnju. 2000. godine, suočena sa novim gubicima, fabrika je zatvorena, a radnici su stavljeni na čekanje. Unatoč tome, TKM je još uvijek imala znatnu vrijednost – čak i nakon što je obustavila proizvodnju. Posjedovala je proizvodni prostor, mašine i spisak radnika i menadžera koji su znali kako treba voditi fabriku i koristiti opremu. Ali nije imala gotovinskih sredstava za modernizaciju opreme, prekvalifikaciju radnika i konkurentniji nastup na tržištu. I upravo je LTC nadomjestio taj nedostatak: u mostarsku fabriku je uložio 5 miliona DM. Kao rezultat, TKM je ponovo otpočeo s radom i njegovi radnici su ponovo na svojim radnim mjestima. Ne samo da je preko 200 radnika je vraćeno na posao, nego čak postoji i velika šansa da će se otvoriti nova radna mjesta.

Priča o fabrici TKM ima sretan završetak. I to takav sretan završetak koji može postati sve učestaliji uz ubrzavanje procesa privatizacije u Bosni i Hercegovini, te nakon što domaće firme postanu privlačne za domaće i strane investitore. U narednim mjesecima će se dinamika i obim privatizacije

povećati na nivo koji će konačno omogućiti pripremu terena za stvarnu privrednu reformu u BiH. Koristim izraz "priprema terena" zato što se reforma neće dogoditi sama od sebe, nekom magijom. Za uspješnu privatizaciju je potrebna promjena načina razmišljanja. A kada je firma privatizirana, tek tada dolazi na red predan rad. Firma se mora prilagoditi uvjetima slobodnog tržišta, s tim da prilagođavanje može biti bolno prije nego što postane profitabilno.

Oko osamdeset velikih preduzeća u Federaciji i pedeset u Republici Srpskoj je trenutno u procesu privatizacije ili se pripremaju za ponudu na prodaju. Sve te firme zauzimaju ključna mjesta u domaćoj privredi, bilo zbog velikog broja radnika ili što rad drugih firmi ovisi o njima. Njihovom prodajom će se dobiti čak dvije trećine cjelokupnog iznosa u gotovini koji će država najvjerojatnije dobiti putem privatizacije.

Do sada je izvršena privatizacija oko 45 posto svih malih i srednjih preduzeća planiranih za prodaju. Do kraja 2002. godine najveći dio preostalih 55 posto preduzeća će biti prodato. Sve u svemu, do kraja iduće godine dvije trećine svih predviđenih preduzeća će biti privatizirano.

U drugim zemljama čija privreda prolazi kroz proces tranzicije privatizacija je bila izuzetno komplikovan poduhvat sa različitim rezultatima. U BiH je ovaj proces otežan haosom i ekonomskom dislokacijom preduzeća prouzrokovanih ratom.

Uprkos tome, mnogi problemi su do sada riješeni. Imenovani su međunarodni savjetnici da bi pomogli prodaju velikih preduzeća – njihov zadatak je da za BiH postignu najbolji dogovor u pogledu investicija, tehnologije, transfera i gotovinskih sredstava, kao i da vode računa o tome da je sve urađeno na pravičan i transparentan način.

Teška poslijeratna tranzicija sa modela centralističkog planiranja na slobodno tržište iziskuje jednako za sve građane temeljnu promjenu načina razmišljanja. Razumljivo je da je mnogima potrebno vrijeme da se na to priviknu. Neki ljudi još uvijek čekaju na povratak starih industrijskih konglomerata, nadajući se da će nakon oživljavanja ponovo uposliti na hiljade radnika, baš kao nekad prije. Vrlo često ljudi smatraju da takvi giganti, doskora stubovi privrede, još uvijek predstavljaju ogromnu vrijednost. Međutim, istina je takva da će samo oni giganti koji prežive i na koncu dožive ekonomski prosperitet imati vrijednost jedino uz njihovu temeljnu transformaciju koja podrazumijeva usvajanje novih metoda proizvodnje i marketinga, te plasmana novih proizvoda i usluga. U slučaju mnogih firmi to znači stavljanje radnika na čekanje. Međutim, uspješna tranzicija na slobodno tržište povlači za sobom sve veći broj malih i srednjih preduzeća, što opet znači otvaranje sve većeg broj novih radnih mjesta.

Na slobodnom tržištu jedina razlika između uspješne i neuspješne firme je konkurentan plasman roba i usluga.

Uspješno preduzeće stvara profit i nova radna mjesta. Neuspješno ne stvara ni jedno, ni drugo. To nema gotovo nikakve veze sa prošlošću i imenom preduzeća; ali je to direktno povezano za njegovom efikasnošću.

Do sada se od stanovništva tražilo da prihvate slobodno tržište, ali samo tržište nije dalo veliki broj opipljivih ekonomskih prednosti. U tome smislu proces privatizacije predstavlja razočarenje. Neizbježne poteškoće prate i osnovne manjkavosti ekonomskog sistema. Na primjer, sve do ove godine nepostojanje efikasnog komercijalnog bankarskog sistema je u znatnoj mjeri onemogućavalo proces privatizacije s obzirom da potencijalni domaći investitori nisu mogli dobiti kredit za otkup dionica ili ulaganja u privatizirane firme. Iako je to još uvijek problem, komercijalni bankovni sektor sve više

izlazi u susret potrebama poduzetnika.

I na kraju, u Bosni i Hercegovini ne postoji dovoljno gotovinskih sredstava koja bi tek privatizirana preduzeća ulagala u kupovinu nove opreme i uvođenje novih proizvoda i usluga. Određeni dio sredstava neophodnih za ubrizgavanje života u tržište mora doći iz vana – a era ogromne međunarodne pomoći je završena. To znači da poduzetnici moraju privući direktna strana ulaganja. TKM predstavlja najnoviji primjer uspješnog direktnog stranog ulaganja. Drugi primjeri uključuju aluminijsko postojenje Birač u Zvorniku, prodato krajem oktobra investicijskoj banci iz Litvanije Ukio. Ukio je stekao 64% dionica Birača za dugoročnu investiciju u vrijednosti od 10 miliona KM. Za fabriku papira Celex iz Banja Luke je objavljen tender i početkom novembra 2000. godine potpisan je kupoprodajni ugovor sa jednim investitorom iz Slovačke. Prevent firma u Visokom koju finansira Slovenija je nedavno kupila 42% dionica preduzeća sa zajedničkim ulaganjem UNIS/Volkswagen u BiH i planira da proizvede 30.000 do 35.000 automobila, od čega će najveći broj biti namijenjen izvozu. U oktobru 2001. godine Fabrika cementa Lukavac je prodana firmi Alas International iz Austrije.

Tokom sedamdesetih u mojoj zemlji je vođena nadahnuta debata oko uputnosti poticanja stranih firmi na velika ulaganja u austrijske firme. Mnogi ljudi su se pribojavali da to znači da će stranci "otkupiti" naše nacionalno bogatstvo. Međutim, u procesu tranzicije sa poslijeratne nacionalizirane privrede na uspješan tržišno-orijentirani model privrede, kakvog imamo danas, od osnovnog značaja je bilo privući sredstva iz inostranstva. Inostrani novac je sa sobom donio i inostranu tehnologiju i stručnost. Na taj način su otvorena nova radna mjesta i šanse za domaće stranovništvo. Moderna ekonomija je globalna, a ne nacionalna, a finansijsko vlasništvo preduzeća tu činjenicu sve više odražava. Strane investicije koje su se u Austriju slijevale tokom sedamdesetih i osamdesetih pomogle su

transformaciju produktivne baze zemlje. Isto se može dogoditi i u Bosni i Hercegovini. Poređenje podataka o stopi nezaposlenosti i direktnih stranih ulaganja koji važe za Bosnu i Hercegovinu i njene susjede je poučno. U BiH je trenutna stopa nezaposlenosti 40 posto. U Albaniji ta stopa iznosi 18 posto, a u Hrvatskoj 13 posto. Vrijednost stranih ulaganja u BiH po glavi stanovnika je 14 US\$, dok je u Albaniji 15 US\$, a u Hrvatskoj 299 US\$. Nije teško povezati direktna strana ulaganja i radna mjesta.

Privatizacija i strana ulaganja su usko povezani. I jedno i drugo predstavljaju instrumente stvaranja bogatstva koji su se dokazali u drugim zemljama u tranziciji na slobodno tržište. Bilo bi vrijedno ovu činjenicu imati na umu u predstojećim mjesecima.